

זיכרונות על חיי יום ביום בגטו קובנה

בגטו הורגשה דריכות; אנשים התהלכו בחוסר מנוחה ולא מצאו לעצמם מקום. תושבי הגטו היו רגישים מאוד לסימנים מבשרי רעות. אמנם תגובתם הראשונה היתה לדחות את הקול הלוחש שמהו רע עומד לקרות, אבל קול זה לא רצה להשתתק. השתדלו להעלות פקפוקים וגילו חוסר אמונה – אם לא כעס ממש – כאשר ניסה מישהו לצייר תמונה עגומה של העתיד. גם כאשר התברר שאכן יש בסיס למה שניבא להם הלב, התנחמו בתקווה שהרעה לא תגיע אליהם, קיוו שאולי יקרה נס, משהו למעלה מן הטבע, אצבע אלוהים, הצלה של הרגע האחרון. אי הוודאות וחוסר הידיעה, כמו גם השמועות הרבות שסותרו אלה את אלה, השרו על הכל הרגשת אין אונים וייאוש מלווה בפחד.

פתאום, כברק בליל קיץ, עברה השמועה שהגטו הקטן מוקף שוטרים ליטאים וגרמנים חמושים. מישהו סיפר שראה כיצד מציבים סביב הגטו מכונות ירייה, ואף נדמה לו שראה תותח. "האומנם יירו על הגטו?" שאלו הבריות אלה את אלה. נשים, שעמדו בתור כדי לקבל את מנת הלחם, הביעו דאגה לילדים; הגברים דיברו על הגזרות המוטלות על הגטו בכל יום. חוזי השחורות החלו להכין צרור קטן על כל צרה שלא תבוא. איש לא ידע לאשורו מה מתכוונים הגרמנים לעשות או לאן יגרשו את תושבי הגטו.

ליתר ביטחון הקפידו הגברים ללבוש כמה חליפות זו על גבי זו, והנשים – שמלות אחדות זו מעל זו. אנשים חתכו את מנות הלחם לחתיכות קטנות, והטמינו אותן במקומות שונים בבגדים – מעין מנת ברזל וצידה לדרך. "יהודים, לאן זה?" היתה השאלה, ובהומור שחור נענו: "לעולם הבא!" אין זאת שההומור לא ייטוש את היהודי גם בעומדו על עברי פי פחת. והליצנים הוסיפו: "בעולם הבא תטעמו מבשר שור הבר והלוויתן, וכל מה שנחוץ ליהודי יינתן לו ביד רחבה – תגמול על הסבל שעמד בו בעולם הזה. שמחו, יהודים! שישו, צדיקים!" ואם נאנח יהודי "שלפחות נובא לקבר ישראל", היו מהסים אותו: אסור לדבר כך בנוכחות ילדים, שנפשם רכה ופגיעה.

בבת אחת פרצו הליטאים לתוך הגטו הקטן, ומיד התמלא הגטו קולות נפץ של הרובים, טרטורן הקצוב של מכונות הירייה, ואחריהם צעקות רמות של אנשים נפחדים עד מוות. "מגרשים יהודים מן הגטו הקטן!" עברה הקריאה, והאפלה שירדה בינתיים עוד העצימה את האימה.

הליטאים שתקפו את הגטו הקטן, בפקודת הגרמנים, היו מהגדוד השלישי – גדוד המוות, קראו לו היהודים – מטיל האימה והפחד האיום. נאמנים לשמם עשו השוטרים את מלאכתם בשלמות: חוליות חוליות פשטו על בתי הגטו הקטן וגירשו מתוכם את היהודים. מי שלא יצא מרצונו או התמהמה, נורה במקום. חלונות נופצו בקתות הרובים, כסתות וכרים נדקרו בכידונים, רכוש נשדד. עשרה גברים צעירים וחסונים הובאו לגן בית החולים, ואולצו לחפור

מסביב בורות עמוקים. לפי שעה רוכזו המגורשים ליד הפתח, שהליטאים פרצו בגרזנים בגדר הגטו הקטן.

עתה החלו הגרמנים למיין את האנשים המבוהלים – אלה לימין ואלה לשמאל. היהודים ניסו לנחש לאיזו מטרה מפרידים אותם, ומה עדיף: ללכת ימינה לפי הוראות השוטר הגרמני – או להידחק יחד עם ההמון לצד שמאל? היו שאמרו, שמי שנשלח ימינה יוכנס לגטו הגדול, וכולם יודעים ששם טוב יותר ובטוח הרבה יותר מהגטו הקטן – למרות בית החולים ושאר המוסדות לנצרכים מיוחדים שפתח האלטסטנרט. לראיה הצביעו על בעלי תעודות עובד לכל המשפחה שקיבלו מפריץ יורדן, אחד ממפקדי הס"ס בקובנה. "אם הם לשם – גם אנחנו לשם", אמרו לעצמם, אם בעלי "תעודות יורדן" הולכים יחד, סימן שמדובר באיסוף אנשים לעבודה בקובנה; וכל עוד הגרמנים זקוקים לידיים עובדות – החיים מובטחים. 5,000 תעודות חילק יורדן כמה ימים קודם לכן בשני הגטאות, ורק לעובדים בעלי מקצוע – תעודות שערכן יסולא בפז.

לכאורה נראה היה שצדקו המצדדים בהליכה ימינה: אלה שנשלחו לצד שמאל הוקפו חיילים ליטאים מצוידים בשוטים, והם החלו לגרש את הנאספים מהגטו הקטן ולהכות ללא הבחנה. עוד זמן רב שמעו בעלי המזל, אנשי המחנה הימני, את הבכי והצעקות של הצועדים.

בין המגורשים היו גם הילדים מבית היתומים והקשישים ממושב הזקנים. אתם הלכו הרופאים והאחיות שטיפלו בהם – לכאורה סימן מעודד. ד"ר צבי אלקס, אחיו של ראש האלטסטנרט שהתגורר גם הוא בגטו הקטן, צעד עתה בין המגורשים. הוא לא התחנן בפני השוטרים ולא ניסה להימלט, אלא צעד בדומייה, מחבק את אשתו. גם בשעה גורלית זו עדיין היו בין היהודים אופטימיסטים מושבעים שלא יכלו להאמין שקץ הדרך קרוב; שסתם כך, ללא שופט וללא משפט, הורגים אנשים חפים מפשע – אנשים שיכלו להביא תועלת אפילו לגרמנים האכזרים ולליטאים גסי הרוח. הם עדיין דבקו באמונה, שמוליכים אותם לעבודה בעיר אחרת.

לד"ר אלחנן אלקס ניתנה רשות מיוחדת להוציא מתוך שורות המגורשים מאה בעלי מקצוע, שכביכול נשלחו לגירוש בטעות. כדי לאתר את האנשים, הועמד לרשותו חייל ליטאי, ואלה נשלחו לגטו בתור עובדים חיוניים. אז גם התברר לשאר ההולכים מה הגורל שנועד להם, אבל רק מעטים הצליחו להתחמק בחסות החשכה לתוך הסמטאות הצרות ולחזור בדרך-לא-דרך לבתיהם הריקים, ומשם לגטו הגדול.

באחד מקטעי השיירה פרצה מהומה קטנה: אחד השומרים הליטאים היכה את ד"ר אלקס על ראשו, משום שלא זיהה אותו. מעצמת המכה נפלה ארצה והתעלף. כמה מחברי האלטסטנרט הצליחו לחלץ אותו מן השורות ולהחזירו לגטו, שם קיבל טיפול רפואי שהציל את חייו. הליטאים היכו בצועדים באכזריות. כמה יהודים נפצעו קשה. הפצועים הוחזרו לגטו הקטן והוכנסו לבורות, שחפרו הצעירים על-יד בית החולים, ואילו כל האחרים המשיכו לצעוד

אל קצם. באוזניהם התנגן לו שיר מריר ופופולרי אז: "לצעוד אחת, שתיים, שלוש, אחת, שתיים, שלוש, מצעידיים אותנו כצאן – את הנשים והטף ואת כל המשפחה..." ואכן, כך נדחפו המובלים בידי השוטרים הליטאים. הכל הלכו בשקט, שהופר רק בבכיית הילדים הרעבים, שעייפו מן ההליכה הממושכת.

עשרת הצעירים, שנצטוו לחפור בורות מסביב לבית החולים, הבחינו פתאום שנשארו לבדם מכל ההמון, חוץ מהיהודים הפצועים שהושכבו בבור אחד. שני הליטאים, שהופקדו לשמור עליהם, דרבנו אותם בלי הרף בשוטים שבידיהם להמשיך ולחפור, אבל הם היו כבר עייפים, והעבודה התקדמה לאט. סבלנותם של הליטאים פקעה; הם החלו להשתולל מכעס על היהודים ה"עצלנים" ולהכות ללא רחם בכל מקום שיכלו, שכן רצו כבר לגמור את תפקידם ולהצטרף לחבריהם שהלכו – כך חשבו – לשתות וודקה. בינתיים הלכה תלולית העפר שהוצאה מן הבורות וגבהה, עד שחסמה כמעט כליל את הדרך לבית החולים. אז ניתנה הפקודה: "לשכב בבורות!"

מחלונות בית החולים צפו הכל בנעשה, אך לא הבינו מה מטרת הבורות הללו. כאשר נשמעה הפקודה, ראו בזוועה כיצד רוצחים הליטאים את חופרי הבורות והפצועים לנגד עיניהם. עתה היה כבר ברור למה נועדה החפירה, ובבית החולים פרצה מהומה. אנשים התרוצצו כמשוגעים: חלק גדול בכו וזעקו: "שמע ישראל", "הצילנו, ה' אלוהינו". לצאת לא היה אפשר, מפני שהליטאים חסמו את הדלתות, ולהישאר – פירושו מוות בטוח. האם יהרגו את כולם? גם את הבריאים, הרופאים והאחיות? לשם מה?

ד"ר יונה וצילה אשתו, יחד עם יתר הרופאים והאחיות, השתדלו להרגיע את הזועקים ולעודד את רוחם. למרות הנעשה בחוץ, המשיכו הרופאים במלאכתם כרגיל. ידי ד"ר יונה לא רעדו, ומבטו הטוב הרגיע. כל עוד אפשר היה, המשיך בית החולים לתפקד כאילו לא אירע דבר: מי שהיה זקוק לכך קיבל טיפול, ומי שכבר החלים עמד להשתחרר והמתין לתורו. אחדים הפצירו ברופא שיברר אצל השוטרים מה עומד לקרות, וד"ר יונה ניגש אל הליטאי ששמר מחוץ לפתח הבניין; אבל לפני שהספיק לשאול, שמעו כולם את הפקודה: "להכין את העצים והנפט!"

בבת אחת הוצת כל הבניין. הבורות שנחפרו לא אפשרו לאש להתפשט לבתים מסביב והיו גם לקבר לאלה, שנזרקו ונדחפו לשם. קירות העץ בבניין נדלקו במהירות, ועד מהרה מילא עשן סמיך את החדרים. הכל בער, וזמן קצר עוד נשמעו זעקות הנספים, עד שהשתתקו. באותה שעה ירו בחוץ הליטאים בחופרים והתכוונו לעזוב את המקום. מעשה נס נותרו בחיים שניים, והם הורשו לחזור אל הגטו הגדול. מפיהם נודע גורלם של חבריהם ומה אירע בבית החולים של הגטו. כך בא אל קצו המר הגטו הקטן, ועמו גם חלום חייהם של צילה ובעלה ויתר הרופאים והאחיות מבית החולים ותקוותיהם של כל היהודים האחרים, שנספו שם.

מתוך: מאשה גרינבאום, תקווה על פי התהום, יד ושם, ירושלים, 1999, עמ' 49-54.

